

TÜRK BASININA GÖRE BÜYÜK TAARRUZDA DİN OLGUSU

Uğur ÜÇÜNCÜ*

Özet

Din olgusu savaşlarda en önemli manevi değerlerden biridir. Savaşlara ilahi bir anlam yüklemektedir. Böylece, ordu daha büyük bir şevkle savaşmaktadır. Üstelik halk da orduyla bütünleşmektedir. Dinin Savaşlardaki bu güdüleyici etkisi bütün dünya devletlerince de kabul edilmektedir. Bu nedenle tüm devletler, bir şekilde savaşlarda din olgusunu fazlaca kullanmaktadırlar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti de Milli Mücadele'nin başından beri bunun farkında olmuştur. Birinci ve İkinci İnönü Muharebeleri ve Sakarya Savaşı'nda dini, amaca giden yolda kullanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Büyük Taarruzda da Türk halkının dini duygularını canlandırmıştır. Türk Milleti'nin yanı sıra tüm İslam aleminin desteğinin alınması için büyük çaba harcamıştır. Özellikle, Türk basını bunun sağlanmasında önemli bir araç olmuştur. Böylece sadece Türkler değil tüm İslam Dünyası, Büyük Taarruz'a maddi ve manevi destek vermiştir. Neticede de din olgusu maddi, manevi ve siyasi yönden Büyük Taarruzun zaferle sonuçlanmasına katkı sağlamıştır.

Bu çalışmada İslam dininin Büyük Taarruz üzerindeki etkisi incelenecektir. Konu, devrin gazete ve dergileri merkezinde ele alınacaktır. Bunun yanı sıra tamamlayıcı olarak arşiv vesikaları da kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Olgusu, Büyük Taarruz, Türk Basını, Türkiye Büyük Millet Meclisi.

THE PHENOMENON OF RELIGION IN THE GREAT OFFENSIVE ON THE BASIS OF THE TURKISH PRESS

Abstract

The phenomenon of religion is one of the most important spiritual values used in wars. It attributes a sacred meaning to wars. Thus, the army has been fighting with a greater enthusiasm. Moreover, the people are integrated and identified with the army. This motivating effect of religion

* Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, uucuncu@aku.edu.tr

over the wars has been accepted by all states in the world. Therefore, somehow all states have excessively utilized the phenomenon of religion in wars.

The Government of the Grand National Assembly of Turkey (TBMM) also was aware of this phenomenon from the beginning of the National Struggle. The phenomenon of religion was used in İnönü wars and Sakarya war. It was tried to get the support of Turkish nation and also the whole Islamic world. In particular, the press had become an important tool in achieving this revival of the religious feelings. Thus, not only by Turks, all of the Islamic World gave financial and moral support to the Great Offensive. The phenomenon of religion contributed to victory in the Great Offensive in terms of financial, moral and political aspects.

In this study it will be examined the impacts of the Islamic religion on the Great Offensive. The newspaper and magazine archives and the state archival documents are going to be used.

Key Words: The phenomenon of Religion, The Great Offensive, Turkish Press, Grand National Assembly of Turkey (TBMM).

Giriş

Savaşlar, sadece askeri güçlerin belirli bir yerde birbirleriyle silahlı çatışması şeklinde yapılmamaktadır. Cephe gerisindeki halkın da ordu ve devletiyle bütünleşmesi ve zafere olan inancıyla varını yoğunu seferber etmesi gerekmektedir. Bunun için milletler, ölüm kalım savaşlarında tüm maddi ve manevi güçlerini ortaya koymak zorundadırlar. Savaşta gerek ordunun gerekse halkın, yapılacak mücadeleyi benimsemiş olması zaferin anahtarıdır. Bunun sağlanmasında din faktörü çok önemlidir. Din, her şeyden önce yapılan veya yapılacak savaşa mana yüklemektedir. Müslümanlar için savaşta ölmek şehitlik, hayatta kalmak ise gazilik payeleriyle müjdelenmiştir. Bu anlayışın yoğunluğu savaşın seyrini olumlu yönde etkilemektedir.

TBMM Hükümeti, dinin Milli Mücadele'deki rolünün farkındaydı. Türk Milli Mücadelesinin son savaşı Büyük Taarruz'da, din olgusunu halkın orduyla bütünleşmesi adına kullanmıştır. Kamuoyunun dini duygularını canlandırmak ve Büyük Taarruz'a koşulsuz destek vermesi için de Türk basını büyük uğraş vermiştir. Bu makalede, din olgusunun Büyük Taarruz'un seyrinde ne gibi etkiler yaptığı ortaya konulacaktır.

1. Dini Duyguların Harekete Geçirilmesi

1.1. TBMM Hükümetinin Çağrısı

Türkiye Büyük Millet Meclisi, dinin Türk zaferi üzerindeki etkisine en başından beri inanmıştı. Bu nedenle halkın dini duygularını okşayarak, savaşa desteğini artırmak için bir takım girişimlerde bulunmuştur. Gerek doğrudan gerekse din adamları vasıtasıyla halktan Türk ordusunun zaferi için dualar etmesini isteyen tamim ve telgraflar göndermiştir. Türk taarruzunun başlamasından bir gün sonra 27 Ağustos'ta Başbakan Rauf Bey imzasıyla Büyük Taarruz'un başladığını bildiren tamimde halktan özellikle dini mabetlerde Türk ordusunun zaferi için dualar edilmesi istenmiştir. Bu istek şöyle ifade edilmiştir: "...*mukaddes bir da'vânın muhakkak uğrunda fî sebîlillâh iş'âr-ı hûn eyleyen ordumuz için nusret-i ilâhiyyeyi tazarru' edelim ve maâbid-i mübârekemizde kemâl-i huşu' ve ihlâs ile niyâz-ı muvaffakiyyet eyleyelim...*" (Hâkimiyyet-i Milliye, 27 Ağustos 1922: s.1) Yine aynı tarihte "Umur-u Şeriye ve Evkaf Vekili" İzmit Müftülüğüne bir emirname göndermiştir. Bu emirnamede tüm Müslümanların Türk ordusunun zaferi için cami, medrese ve tekkeler gibi dini mabetlerde dualar etmeleri, Kur'an okumaları gibi manevî görevleri icra etmeleri istenmişti. (B.C.A., 51..0.0.0: 7.64..23.) TBMM, 28 Ağustos tarihinde Ankara Müftülüğü'ne de bir tamim göndermişti. Tamimde Yunanlılara karşı savaşın başladığı belirtilmiş ve Türk ordusunun zaferi ve Allah'ın yardımı için dini mabetlerde dualar edilmesi istenmiştir. (B.C.A., 51..0.0.0: 13.113.51.)

Ankara Müftüsü Kemal Bey, TBMM'den aldığı tamimi 28 Ağustos tarihinde Anadolu'daki tüm müftülöklere göndermişti. Kur'anda yer alan "Bismillahirrahmanirrahim ve ahricühüm min haytu ehrecüküm" yani "Onlar sizi yerlerinizden çıkardığı gibi siz de onları çıkarın" emriyle başlayan telgrafta bugün itibariyle dinine, memleketine, malına, namusuna, hukukuna tecavüz etmekte olan Yunanlılar'ın yurttan tamamen çıkarılincaya kadar Müslümanların madden olduğu gibi manevî yönden de bütün güçleriyle katkı sağlamaları istenmiştir.

"Binâenaleyh bu mühim ve tarihi günlerde her ferd-i Müslimîn uhdesinde terettüb eden vecâib-i dîniyyeye lâıyk olduğu ehemmiyetle idrâk ederek ona göre hareket etmesi bütün müftülerle ulemâ'-i kirâm hazerâtı tarafından vazîfeye irşâd ve tenvîrin her vakîtden ziyâde hüsn-i ifâsı ve bununla beraber cevâmi', medâris ve tekkelerde Kur'ân-ı Kerîm, Buhârî-i Şerîf ve ed'îye-i me'sure tilâvet edilerek emr-i şerîf muzaffer-i kat'îyyesine duâ' mülhakat müftülerine ta'mimi kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur." (B.C.A., 51..0.0.0: 2.1..9.1.)

1.2. Basının Kamuoyunu Etkilemesi

Türk basını da Meclisin yaptığı çağrılar doğrultusunda kamuoyunun dini duygularını harekete geçirerek Büyük Taarruz'a manevi desteği artırmıştır. Özellikle köşe yazılarında Büyük Taarruz'un ilahi bir amaç taşıdığı belirtilmiş ve herkes bu gaye uğruna çalışmaya davet edilmişti. Halkın taarruzu tam olarak benimsemesi ve ona destek vermesi istenmişti. Köşe yazılarında, Türk ordusunun mücadelesine dini bir yön yüklenerek tüm İslam âleminin desteği de sağlanmaya çalışılmıştır. Bu noktada Türk basınından dikkat çeken bazı köşe yazıları şöyle ortaya koyulabilir:

İlk olarak 28 Ağustos tarihli *Açıksöz* gazetesinde İsmail Sevük'ün "*İlerleyen Orduya*" başlıklı yazısına bakabiliriz. Yazıda, Yunanlılara karşı savaşanlar Türk ve İslam, din ve iman ordusu olarak anılmış ve İslam âleminin son ümidi olarak görülmüştür. Bu İslam ordusunun bin yıldır Anadolu'da sadece toprak için değil aynı zamanda dini savunmak amacıyla çarpıştığı, Kuran'la hilâli, dinle bayrağı, ezanla vatani birbirinden ayırmadığı belirtilmiştir. Türk ordusunun, işgalle birlikte hilâlin parlamadığı, dinin çiğnendiği ve minarelerin susturulduğu yerlerde yeniden İslam'ın yaşanması için savaştığı ifade edilmiştir. Sevük, Yunanlıların mücadeleyi Hilâl ile Haç'ın karşılaşması olarak ilân ettiklerini belirterek, Konstantin'in İzmir'e çıkarken ilk olarak Haç'ı öpmesi örneğini vermiştir. Yine birkaç gün öncesinde İngiliz Başbakanı Lloyd George'un Türk zaferinin Hıristiyanlığın mağlûbiyeti, Yunanlıların yenilgisinin ise İslâm'ın zaferi olacağını ilan ettiğini belirtmiştir. Birçok zulümlere imza attığını iddia ettiği Yunanlılardan öğ alınmasını ise şöyle istemiştir: "*Azîz ordu, azîz ordu! Bütün o yırtılan ismetler intikamlarını senden, o öksüz kalmış minâreler ezâna kavuşmayı senden, boynu bükük pâdişah türbeleri halâslarını hep senden bekliyor. Türk ve İslâm ordusu, ecelinden bir kasırga gibi, intikamdan bir zelzele gibi, Selîm'den kalmış bir arslan gibi git!*" (*Açıksöz*, 28 Ağustos 1922: s.1)

28 Ağustos tarihinde *Açıksöz* gazetesinde Abdülmecit Nuri Bey ise yazısında Türk davasının İslam dinini koruma amacı taşıdığını ifade etmiştir. Yazıda, bugüne kadar İttifak Devletlerinin Türklere karşı yürüttüğü siyasetin, gerçekte Müslümanlığı ortadan kaldırmak olduğu; bunu da uygulamak için Yunanlıların seçildiği belirtilmiştir. Nuri Bey yazısının sonunda üç senedir Türklüğe ve Müslümanlığa zulüm edenlere karşı yapılan bu taarruzla kesin olarak sonuca ulaşılacağını söylemiştir. Halkın da cephe gerisinde Türklüğe ve Müslümanlığa yakışır bir şekilde görevler üstlenmesini istemiştir. Bugün her şeyden çok birlik ve beraberliğin olması gerektiğini belirterek sözlerini şöyle tamamlamıştır: "*En mühim en hayâtî dakikaları geçiriyoruz. Bizim her hareketimiz mukaddes ordumuz*

için kuvvettir. Kudretdâr necâtımız dört yüz milyon Müslimân'ın felâhi bugün cihânın her tarafından kanlı boğuşmalar içerisinde savaşılan kahramân evlâdlarımızın zaferlerindedir..." (Açıksöz, 28 Ağustos 1922: s.2)

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 31 Ağustos tarihli nüshasında “İslâm'ın İhyâ'sı” başlıklı imzasız başyazıda Anadolu meselesi İslam tarihinde üç büyük hadiseden biri olarak gösterilmiştir. Yazıya göre diğer ikisi Uhut Savaşı ve Hz. Peygamber'in vefatıdır. Bu iki hadise İslam dünyasının dönüm noktalarıdır. Uhut savaşındaki yenilgi kazanılan Hendek Savaşıyla telafi edilmişken ikinci felaket Hz. Ömer'in toparlayıcılığıyla hafifletilmiştir. Son felaket ise üç yüz milyonluk Müslüman nüfusundan bağımsız kalan yalnızca birkaç milyonluk kitlenin karşılaştığı tehlikedir. Türk ordusunun kurtuluş mücadelesi tüm İslam dünyasının son kalesinin savunulması anlamındadır. Bu durum şöyle ifade edilmiştir:

“...Fakat hak ve hukukuna dayanan o hakiki mü'minler, mücâhedelerine devam ediyorlar, dâhilde münâfıklar, hâricde düşmânlar ile çarpışıyorlar. Bir seneden beri İslâmiyyet'in âmillerini üzerine almış ve bundan ötürü her şeyden vazgeçmiş olan Türk milleti az bir zaman içinde o rehberlerin etrafında toplanıyor ve daha dün bir hıyânet addolunan bu hareket bugün, tarihin ilk defa zerrîn hurûfâtla sahîfelerine geçireceği muazzam bir hâdise mâhiyyetini iktisâb ediyor. Öyle bir hâdise ki, bütün bir dînin ba'sü ba'de'l-mevtini, bütün bir milletin istiklâlîni ve bütün bir beşerîyyetin istikbâlîni mutazammındır. Bu hâdise ile dîn-i İslâm, tarihinde üçüncü tehlikeden kurtuluyor, Türk milleti, ikinci Ergenekon'dan çıkıyor ve şarkta da evâzlı olan medd ve cezirlerden birisi başlıyor...”. (Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1922: s.1.)

Sebilürreşad dergisinin 31 Ağustos tarihli sayısında “Allahu Ekber” başlığıyla kaleme alınan yazıda Türk kuvvetleri, Müslüman ordusu olarak anılmakta ve Yunanlılara karşı “Allah'ın Kılıcını” kullanarak onları yok etmesi istenmekteydi. Türk ordusunun arkasında yalnız Anadolu'nun değil dört yüz milyon Müslüman'ın da bulunduğu hatırlatılmaktaydı. Yazıda Türk ordusuna zafer ise şöyle vaat ediliyordu:

“Sen, ey şanlı îmân ordusunun îmânlı evladı! Tevâzu' ve mahviyyet içinde en haklı davayı müdâfaa ederken yalnız “Hak” isminden haz alıyordun ve kahbe düşmânın ise mağrur ve mütekebbir olarak İslâm diyârına hûn ve ateş getiriyordu. İşte nihâyet sen Allah'ın zulme karşı sıyrılmış kılıcı olarak yükseliyorsan, yüksel o, senin hakkındır. Sen Allah'a yardım ediyorsun. Allah da sana yardım ediyor. Önünde zafer melekleri uçuyor. 'Nasrun Minallahi fethun karîb ve beşsiri'l-mü'minin. Ya Muhammed!' (Sebilürreşâd, 31 Ağustos 1922: s. 252.)

Hâkimiyyet-i Milliye gazetesinin 4 Eylül tarihli nüshasında “*Aldanmayacağız*” başlıklı imzasız bir başyazıda ilginç bir iddia yer almıştır. Bu iddiaya göre Yunan halkı arasında “*İncil-i Şerîf’in bir ayetinden Yunan Ruhbânlarınca çıkarılan bir keşfe göre Anadolu Yunanistan’ın mezârîstânı*” olacağı düşüncesi konuşulmaktadır. Yazıya göre, savaşın başlamasıyla Yunan Ruhani temsilcileri bu iddiayı yalanlayarak gizlemiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın dehası sayesinde bu rivayet gerçeğe dönüşmüştür. (*Hâkimiyyet-i Milliye*, 4 Eylül 1922: s. 1.) Gazete bu iddiasıyla Türk kamuoyuna İncil’de dahi savaşın Türkler tarafından kazanılacağına müjdelendiğini ifade etmiştir.

Açıksöz gazetesinin 4 Eylül tarihli nüshasında Akagündüz imzasıyla “*İlk Tebessüm*” başlığıyla çıkan yazıda İzmir, Bursa ve Edirne’nin de geri alınması için Tanrı’ya dualar edilmiştir. Edirne’nin camilerinden ezanın tüm ihtişamıyla okunacağı günlerin iple çekildiği ifade edilmiştir. Böylece kamuoyunun heyecanı en üst düzeyde tutulmuş ve işgal alanlarının tamamen kurtarılması umudu tazelenmiştir. (*Açıksöz*, 4 Eylül 1922: s.2.)

Babalık gazetesinin 6 Eylül tarihli nüshasında Edirne Mebusu Mehmet Şerif “*Konya’da Gördüğüm Kudsî ve Şâhkâr Manzara(.)*” başlıklı yazısında Türk ordusunun ilerlemesini Allah’ın yardımına bağlamıştır. Mehmet Şerif Bey, “*İslâm dîninin kıyâm-ı sâate kadar hâfızı olan Cenâb-ı Hakk adlin, zulme; hakkın, bâtula ilan ettiği harbi âzîz Türk çocuklarının şehâmetler yaratan âzim ve imâniyle süslediğini*” belirtmiştir. Türklerin davasında haklılığını ifade ettikten sonra yazısını şöyle sonlandırmıştır: “*Ey âziz Türk çocukları Allah bizimledir.*” (*Babalık*, 6 Eylül 1922: s.1.)

Sebilürreşad dergisinin 7 Eylül tarihli sayısında “*İslâm’ın Büyük Zaferi*” başlığıyla çıkan imzasız bir yazıda Yunanlıların, İngilizlerin desteğiyle son teknolojik silahlara sahip olmalarına rağmen çok kısa sürede Türk ordusu karşısında dağılmasına tüm dünyanın şaşıracağı belirtilmişti. Türk ordusunun madden Yunanlılarla kıyaslanamayacak derecede zayıf olmasına karşın onlarda bulunmayan iman ve azme sahip bulunduğu ifade edilmiştir. Bu iman ve azim sayesinde İslam ordularının Haçlı ordularını bir haftada “*tarumar ettiği*” belirtilmişti. Zafer, ilahi adaletin sonucu ve Allah’ın yardımı olarak gösterilmişti. Yazıda zaferle beraber tüm İslam âleminin Türkiye’ye olan bağının artacağı belirtilmiş, İstiklal Marşı’ndan örnekler verilerek zafere kutsallık yüklenmiştir:

“Hakkıdır hür yaşamış, bayrağımın hürriyyet

Hakkıdır, Hakka tapan, milletimin istiklâl

Doğacaktır sana va'd ettiği günler Hakkın

Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın”

İstiklal Marşındaki bu dizelerin bugün itibariyle gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Türk ordusunun ilerlemeye devam etmesi gerektiği belirtildikten sonra tüm dünya Müslümanları, Türk ordusunun zaferi için Cuma gününde namaz kılmaya ve dua etmeye çağrılmıştı. Yazının sonunda ise Türk ordusunun zaferle İslam dünyasına Bedir gazileri kadar hizmet ettiği; bunun mükâfatının ise Allah tarafından verileceği iddia edilmişti. (*Sebilürreşâd*, 7 Eylül 1922: s. 263-264.)

Açıksöz gazetesinin 13 Eylül tarihli nüshasında “*En Büyük Vazîfemiz*” başlıklı imzasız bir yazıda elde edilen zaferler için Allah’a şükür edilmesi gerektiği belirtilmiştir. “*Allah’a bin hamd ü senâ edelim. Secde-i şükranına kapanarak Cenâb-ı Hakk’ın bahş buyurduğu lutfun şükürünü ifâya şitâb edelim. Türklüğün ve İslâmiyetin imhâsı için tertib edilen Salîb ordusu harîm-i vatanımızda boğuldu. Cânî düşman lâiyk olduğu cezâyâ çarptırıldı.*” (*Açıksöz* 13 Eylül 1922: s. 2.)

Babalık gazetesinin 24 Eylül tarihli nüshasında Ekrem Reşad “*Üç Yüz Milyon*” başlıklı yazısında 300 milyonluk Müslüman nüfusun varlığından bahsetmiştir. Bu büyük kitlenin dağınlığına, işgalciler karşısında esirliğine dikkat çekmiştir. Türklerin işgalcilere karşı mücadelesinin tüm İslam Alemi için iyi bir örnek teşkil ettiğini ve İslam dünyasının bu meselede tek yumruk olması gerektiğini savunmuştur. (*Babalık*, 24 Eylül 1922: s. 1.)

Hâkimiyet-i Milliye’nin 25 Eylül tarihli nüshasında Tahsin imzasıyla “*Âlem-i İstiklâl-1-*” başlığıyla çıkan yazıda Mustafa Kemal Paşa’nın son beyannamesinden hareketle, Türk zaferinin 300 milyonluk İslam dünyasının gerçek kurtuluşu olduğu vurgulanmıştır. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Eylül 1922: s. 1.)

Türk basını elde edilen zaferleri müjdelerken dini vurgulamalar yaparak kamuoyunu teyakkuz halinde tutmuştur. Türk ordusunun zaferlerinin, Allah’ın yardımıyla gerçekleştiği ve bu yardım sayesinde memlekette hiçbir Yunan askerinin kalmayacağı belirtilmiştir. 31 Ağustos tarihinde Aydın Mebusu Esad Efendi’nin Türk zaferini kamuoyuna müjdeleyen telgrafı *Hâkimiyet-i Milliye*’nin 1 Eylül tarihli nüshasında verilmiştir. Telgrafa şöyle başlanmıştır: “*Nusret-i Hakka istinâden yirmi altı Ağustos sabahı müstahkem ve metîn siperlerini mücehhez Afyon cephesine kahramân ordumuz taarruzla yirmi yedinci günü istirdâd ve küllî esliha ve mühimmât ve eşyâ-yı sâire iğtinâm olundu... Avn-i Hakk’la aziz vatanda tek bir Yunan neferi kalmayacaktır...*” (*Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1922: s.1.) Bursa’nın geri alınışı ise *Babalık* gazetesinin 12 Eylül tarihli nüshasında şöyle

verilmiştir: “*Avn ve inâyet-i Rabbâni ve imdâd-ı Rûhâniyyet-i Peygamber ile ordumuz Yeşil Bursa'mızı da istirdâd etti.*” (*Babalık*, 12 Eylül 1922: s. 1.)

Basın, Türk ordusunun zaferleri için yapılan duaları da sayfalarına taşımıştır. 28 Ağustos tarihli *Babalık* gazetesinde İsmail Zühtü “*Duâ*” başlığıyla Allah'tan yaptıkları zulümler nedeniyle Yunanlıları “*kahr*” etmesini istemişti. (*Babalık*, 28 Ağustos 1922: s. 1) Kayseri’de ise Türk Ortodoksları Eylül ayında “*Anadolu’da Ortodoksluk Sadası*” adlı gazetelerinde bir dua yayınlamışlardı. Duayı önemine binaen aynen veriyoruz:

“*Yâ âbâ ecdâdımızın mevlâ-yı mâcîdî ve merhamet ve inâyetin Rabb-ı ferîdî! sen ki rû-yu zemînde olan hükûmetlerin saltanatların menşe-i bihî sultânü’s selâtîn melikü’l-mülûk ve hâkimü’l-hükkâmısın sen ki seni tahmîd ve temcîd edenlere lutf ve germîni ihsân buyurursun, sen ki sana îmân ve ümîd edenlerin yegâne istinâdgâhlarısın sen yâ erhamü’r-rahîmin Allahımız zemîn-i ibâdetde cinsâ-yi ubûdiyyet olan biz günâhkâr kullarının şu sâ’atde istirhâmât ve tazarru’âtımızı kabul ederek istiklâlîmiz, refâh ve sa’âdetimiz cânlarımızın, mâllarımızın, ırzlarımızın muhâfazası uğrunda fedâ-yı cân edercesine uğraşmakta olan Başkumandanımız Gâzî Mustafâ Kemâl Paşa Hazretlerini bârgâh-ı Akdes izzetinden mülk-i hâfîz gönderip dest-i kudret-i kakhârânenle muhâfaza ile, ömr ve âfiyetlerini müzdâd ile kendilerini ve umûm Türkiye Büyük Millet Meclisi a’zâ-yı kirâmını ekdâr-ı günyeden ve avâriz-ı dehrîyyeden masûn ile, kahraman kumandanlarımıza, zâbitân ve efrâd ve ordumuza semâlardan muzafferiyetler ihsân ile, mukaddes vatanımıza, mübârek topraklarımıza kasd-ı ihânetle bakan, refâh-ı sa’âdetimizi ihlâl eden düşmânlarımızı kahr ve nâbedîd eyle, kendi menâfi’-i şahsiyelerinin te’mîni için diyânetimizi ve ahkâm-ı şer’fe-i mezhebiyemizi bâzîce itihâz edenleri mahv ve perîşân eyle, hükûmet-i milliyemizi an-karîb Mîsâk-ı Millî dâiresinde şerefli sulhün akdine müyesser eyle. Zîrâ sensin her türlü in’âm ve eltâfin masdar-ı hakîkîsi ve mu’tâ-i âdlî ve sana ya sulh ve salâhın nâzımı olan yâ sâlih ve kadîr ve rahîm Rabbimiz şimdi ve dâimâ ve mü’ebeden secde ve ibâdet ederiz âmîn.*” (*Anadolu’da Ortodoksluk Sadası*, 9 Eylül 1922: s.2; *Babalık*, 21 Eylül 1922: s.1.)

Ankara Hükümetinin, dinden faydalandığı bir diğer alan ise yurt içindeki gayrimüslim din adamlarından Türk davasını benimsemiş olanlarla yakın ilişkiler kurmak ve onların desteğini almaktır. Türk basını bu stratejiye tamamen destek vererek gelişmeleri sayfalarına taşımıştır. Bu meyanda Musevi din adamlarından eski Hahambaşı Hayim Naum Efendi’nin Türk davasına bakışına dikkat çekilmiştir. Basında belirtildiğine göre, Naum Efendi, iki buçuk sene Avrupa ve Amerika’da Türkler lehine propagandalarda bulunmuştur. Paris’te siyasi liderler ve basınla yakın temasta bulunmuş ve Türk davasını

kendilerine her fırsatta anlatmıştı. Amerika’da da bu doğrultuda etkili konferanslar vermiştir. Türk Hükümeti ve kamuoyu ise Hayim Naum’un yurt dışındaki bu çabalarını takdirle karşılamıştır. Naum Efendi Temmuzun sonlarında Ankara’ya geldiğinde kendisine büyük bir ilgi gösterilmiştir. O, bu yakın ilgiyi şöyle ifade etmiştir: “*Me’ûrîn-i mülkiyye, me’ûrîn-i mahalliyye, halk, mekteb talebesi ve her yerde beni büyük bir teveccüh ile istikbâl ettiler. Her tarafta kendilerine misafir oldum. Bu teveccühe nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum.*” (*Hâkimiyyet-i Milliye*, 2 Ağustos 1922: s.2; *Babalık*, 15 Ağustos 1922: s. 1; *İstikbâl*, 2 Ağustos 1922: s. 1.)

Türk basınında geniş yer bulan bir diğer gayrimüslim dini hareket ise merkezi Kayseri’de bulunan Türk Ortodoksları Cemiyeti’dir. Büyük Taarruz sürecinde tüm güçleriyle Türk davası lehine çalışan bu cemiyetin faaliyetleri ayrıntılarıyla Türk ve dünya kamuoyuna taşınmıştır. Türk Hükümeti’yle yakın ilişki içerisinde bulunan Türk Ortodoksları, içeride Fener Rum Patrikliğinin aleyhte çabalarına, dışarıda Anadolu’da Hıristiyanlara mezalim yapıldığı propagandalarına karşı mücadele etmişlerdir. Fikirlerini yaymak amacıyla haftalık bir gazete olan *Anadolu’da Ortodoksluk Sadâsı*’nı 22 Temmuz 1922’de çıkarmaya başlamışlardı. (*Anadolu’da Ortodoksluk Sadâsı*, 22 Temmuz 1922.) Türk Ortodoksları Cemiyeti, Kayseri’de her hafta kongre yapmış ve aldığı kararları gazetesi vasıtasıyla bildirmiştir. Cemiyet, İstanbul’daki Rum Patrikhanesi’nin dini görevlerinden uzaklaşarak siyasete karıştığını, şahsi çıkarlar uğruna Anadolu’da dört yıldır Türk kanı akıttığını savunmuştur. 30 Temmuz 1922 Pazar günü toplantısında aldığı kararların altıncı maddesinde Anadolu Ortodoksları’nın Fener Patrikhanesiyle hiçbir ilişkisinin kalmadığı belirtilmiştir. (*Anadolu’da Ortodoksluk Sadâsı*, 12 Ağustos 1922: s. 1; *Varlık*, 7 Eylül 1922: s. 4.) 15 Ağustos’taki kongrede ise İstanbul Patrikhanesiyle Anadolu Ortodokslarının ilişkisinin kesilmesi kararı yinelenmiş, Anadolu Patrikhanesinin acilen kurulması, İncil’in Türkçe’ye tercüme edilmesi ve duaların bundan sonra Türkçe okunmasına karar verilmiştir. (*İkdâm*, 16 Ağustos 1922: s.1; *İkdâm*, 27 Ağustos 1922: s.1; *Hâkimiyyet-i Milliye*, 18 Ağustos 1922: s. 2.). Büyük Taarruz sürecinde Türk Ortodoksları Fener Rum Patriğiyle mücadelesini sürdürmüştür. Kayseri’de Zincidere Manastırında yaptıkları bir kongre sonrasında Fener Rum Patrikliğine bir “*Açık Mektup*” yazmışlardır. Bodrumi İstimat Zihni imzasını taşıyan bu açık mektupta İstanbul Patrikhanesinin 20 yıldır Venizelos’un siyasetini İstanbul’da canlandırmaya çalıştığı ifade edilmiştir. Patrikhanenin, özellikle dört yıldır çaresiz Türkler üzerinde birçok zulüm ve vahşetin yapılmasında başrol oynadığı savunulmuştur. Patrikhanenin haç yerine hançeri eline aldığı ve şahsi çıkarları uğruna yapmadıkları zulmün kalmadığı ifade edilmiştir. Yunanlıların işgal bölgelerinde

birçok cami, mescit ve dergâhları yakıp yıkmalarına rağmen Türklerin adalet anlayışından dolayı taarruz sonrasında geri aldığı yerlerde Hıristiyanlık müesseselerine dokunmadığı belirtilmiştir. Anadolu Ortodokslarının özellikle Fener Rum Patriğini şahsi çıkar gütmemesi ve Türklere karşı zulümleri durdurması yönünde çok defa uyarmasına rağmen aynı tavrın ısrarla devam ettirildiği ifade edilmiştir. Bu nedenle mektupta Umum Ortodoks Kilisesinin kendileriyle hiçbir ruhani bağı kalmadığı ilan edilmiştir. (*Anadolu'da Ortodoksluk Sadası*, 9 Eylül 1922: s. 1-2; *Babalık*, 19 Eylül 1922: s. 2.)

Türk Ortodoksları cemaati Yunan ve İngilizlerin, Türklerin Batı Anadolu'da Hıristiyanlara zulüm ettikleri yönündeki iddialarına da karşılık vermiştir. Daha Büyük Taarruz başlamadan önce İngiliz Generali Charles Townshend'e Ağustos'un ikinci haftasında "*Umûm Anadolu Türk Ortodoks Kiliseleri Konferansı*" adına Kayseri Metropoliti Meletiyos ve Genel sekreteri Bodrumi İstimat imzalarıyla bir telgraf gönderilmişti. Telgrafta, Anadolu'daki mezalim iddialarına önem verilmemesi talep edilmişti. Osmanlı Devleti'nin Hıristiyanlara yüzyıllardır eşit ve adilane bir yaklaşım sergilediği ifade edildikten sonra barış için katkılarından dolayı Townshend'e teşekkür edilmiştir. (*Babalık*, 16 Ağustos 1922: s.1; *İstikbâl*, 21 Ağustos 1922: s.1.) Taarruz sürecinde de Türklerin mezalim yaptıkları suçlamaları, İtilaf Devletleri ve Amerika nezdinde protesto edilmişti. Anadolu Ajansı'nın 20 Eylül tarihinde bildirdiğine göre Kayseri'de toplantı halinde bulunan Umum Anadolu Türk Ortodoks Müstakil Kilisesi Kongre Reisi Metropolit Meletiyos ve Genel Sekreter İstimat Zihni imzalarıyla İtilaf Devletlerinin temsilcilerine, Hariciye Nezaretlerine ve Amerika'ya gönderilmek üzere bir protestoname kaleme alınmıştı. Bununla "*Yunanlıların Batı Anadolu'da insâniyyet ve ahlâk kuralları dışında yapılan ve emsâli görülmemiş mezâlimleri*" protesto edilmiştir. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Eylül 1922: s. 2; *Babalık*, 22 Eylül 1922: s. 1; *Varlık*, 25 Eylül 1922: s. 2.)

2. Kamuoyunun Çağrılara Kulak Vermesi

2.1. Türk Halkının Dini Desteği

Gerek TBMM'nin tamim ve telgraflarıyla gerekse Türk basınının haber ve yazılarıyla yapılan çağrılara Türk halkı ve İslam dünyası büyük bir şevkle cevap vermiştir. Türk ordusunun zafer haberleri geldikçe ülkenin her köşesinde dini etkinlikler artmıştır. Konya'da 28 Ağustos'ta hatm-i şerif okunduğu gibi tekkelerde de dualar okunması için şeyhlere tezkereler gönderilmişti. Bunun üzerine, 30 Ağustos'ta Buhari-i şerif, 1 Eylülde ise hatm-i şerif okunmuştu. (B.C.A., 51..0.0.0: 7.64..23.) Büyük Taarruz'da Türk ordusunun başarısı ve şehitlerin ruhlarını yâd etmek maksadıyla 1 Eylül'de Afyonkarahisar Mevlevi

Dergâhında bir mevlit okutulmuştu. Cuma namazının kılınmasından sonra Afyonkarahisar halkı Belediye dairesi önünde ordu lehine tezahüratta bulunduktan sonra zafer için dualar okumuştur. (*İstikbâl*, 7 Eylül 1922: s. 1; *Babalık*, 6 Eylül 1922: s. 1.)

Büyük Taarruz sürecinde Yunan işgalinden kurtarılan yerler için memleketin her yerinde büyük mitingler ve fener alayları düzenlenmişti. Büyük bir sevinç içinde yapılan bu gösterilerde ordu ve şehitlerin ruhları için dualar okunmuş ve dini söylemler gerçekleştirilmişti. 1 Eylül Cuma günü Ankara'da Afyonkarahisar ve Dumlupınar zaferleri için dini etkinlikleri öne çıkaran sevinç gösterileri yapılmıştı. Halk, Hacı Bayram Camii'nde cuma namazını kılmış ve Türk ordusunun zaferi için dualar etmiştir. Namazdan sonra "*sancak-ı şerif*" eşliğinde tekbirlerle TBMM'nin önüne gelinmiş ve burada tezahüratlar yapılmıştır. Kırşehir mebusu Müfit Efendi halkın âmin sesleri altında etkili bir zafer duası yaptırmıştır. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Eylül 1922: s. 2.)

Eskişehir'in kurtarılması nedeniyle Ankara'da yapılan kutlamalarda Meclis İmamı tarafından dua edilip salâvat getirilmiştir. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Eylül 1922: s. 2.) 4 Eylül Pazartesi günü Umûr-ı Şeriye ve Evkaf Vekâleti tarafından öğle namazından sonra Hacı Bayram Camii'nde şehitlerin ruhları için bir mevlit yapılacağı bildirilmişti. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Eylül 1922: s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1922: s. 2.) 5 Eylülde ise İstanbul Tophane'de şehitlerin ruhları için mersiye okutulacağı ilan edilmişti. (*Vakit*, 5 Eylül 1922: s. 4.) Yine aynı gün İstanbul'un değişik yerlerinde Türk ordusunun zaferleri için Kur'an ve mevlitler okunmuştur. (*Vakit*, 6 Eylül 1922: s.3.) 8 Eylül tarihinde Ayasofya'da 25 bin kişinin katıldığı bir mevlit okutulmuştu. (*Vakit*, 9 Eylül 1922: s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1922: s.1; *Babalık*, 10 Eylül 1922: s.2.) Mevlidin Ayasofya'da okutulması çok manidardı. Yunanlıların dini merkez kabul ettikleri Ayasofya'daki merasimle buranın ebediyen Müslüman kalacağı vurgulanmıştır. 8 Eylül Cuma günü Ankara'da da Cuma namazından sonra halkın yoğun katılımıyla şükür duası yapılmıştı. Namazda bazı mebuslarla Afgan Sefiri Sultan Ahmet Han da hazır bulunmuşlardı. Cuma namazından sonra ayetler okunarak şükür için secdeye kapanılmış, ardından da Ankara Mebusu Hacı Mustafa Efendi Taşkürsü üzerinde Türkçe ve Arapça dualar okumuştur. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1922: s. 1.) 8 Eylülde Trabzon Akçaabat'ta Türk zaferlerinin kutlanması esnasında Cuma namazından sonra kurbanlar kesilmiş, mevlitler okutulmuş, şehitlerin ruhlarına Fatihalar okutulmuştur. (*İstikbâl*, 12 Eylül 1922: s.1.)

İzmir'in geri alınması nedeniyle Ankara'da yapılan sevinç gösterilerinde de dini etkinlikler ön plana çıkarılmıştır. Ankara'da yapılan gösterilerde İzmir

Maarif Müdüriyeti'ne tayin edilen Vasıf Bey, yaptığı bir konuşmada: "... İzmir'de salâ' sesleriyle ezânlarımızı boğmak istediler, fakat yapamadılar dört bin senedir tarihi süngüsüyle açıp süngüsüyle kapatan milletimin necib ordusu düşmânı dalgalara gömdü" ifadelerini kullanmıştı. Daha sonra Ankara Mebusu Hacı Mustafa Efendi de dini söylemleri yüksek bir konuşma yapmıştı. Konuşmasına, "Essalâmu aleyküm ey Müslimânlar! Bu zaferi bize ihsân eden Allah'a binlerce hamdu senâ eylerim" sözleriyle başlamıştır. Mustafa Efendi, İslam'ı yegâne din olarak kabul eden Türk ordusuna Allah'tan yardım istemiş, şehitlerin ruhlarına Fatihâ okutmuştu. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1922: s. 2.) Başbakan Rauf Bey de meclis kapısı önünden kalabalığa yapmış olduğu konuşmada "Allah'ın inâyetiyle ordumuz düşmânı denize döküyor." cümlesini sarf ederek zaferin Allah'ın izniyle gerçekleştiğini ifade etmiştir. Ardından Karesi(Balıkesir) Mebusu Abdulkadir Efendi kürsüden etkili bir dua ettirmişti. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1922: s.2.) Türk ordusunun İzmir'e girmesi Diyarbakır'da da büyük bir sevinç gösterisine dönüşmüştür. Bu gösterilerde de dini etkinlikler ön plana çıkarılmıştır. İzmir'in ele geçirilmesi halka minarelerden tekbir, salâvat sesleriyle duyurulmuştu. Gündüz yapılan kutlama merasiminde Diyarbakır Müftüsü bir dua okuduktan sonra, hazır bulunan ulema, eşraf ve memurlar ile subay heyetleri cephe kumandanlığı dairesine giderek şükür duası etmişlerdi. (*Küçük Mecmua*, 11 Eylül 1922: s. 16-17.)

12 Eylül 1922 tarihinde Bursa'nın geri alınışının Ankara'da kutlanmasında da Türk zaferi için şükür duaları okutulmuştur. Zaferin Allah'ın izniyle elde edildiğine yönelik ifadeler kullanılmıştır. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1922: s. 2.) *Varlık* gazetesinin 25 Eylül tarihli nüshasında belirtildiğine göre Kızılçakçak, Artvin ve Ardahan'da Türk ordusunun zaferleri için şükür duaları edilmiş, şehitlerin ruhları için Fatihalar okutulmuştur. (*Varlık*, 25 Eylül 1922: s. 3.) 13 Eylül'de Erzurum'da Türk zaferlerini kutlamak için halk önce Abdurrahman Gazi'nin türbesini ziyaret etmiş ve dualar okumuştur. Öğle namazından sonra Hacı Hafız Hamid, Hafız Faik ve Ali Efendiler tarafından mevlit okunmuş ve "Misâk-ı Milli dâhilindeki memleketlerimizin kâmilten pek yakında anavatana kavuşmaları ve kaç senedir öksüz ve yetim bir hayât geçiren binlerce kardeşlerimizin de kurtulmaları için Cenâb-ı Hakka yalvarıldı." denilmiştir. (*Varlık*, 25 Eylül 1922: s. 3.)

Tüm memlekette Türk ordusunun zaferi için dualar edilmesini isteyen TBMM de bu çağrıya uymuştur. 28 Ağustos tarihli toplantısında Kırşehir Mebusu Akif Efendi Türk ordusunun zaferi için oldukça etkili bir dua etmiştir. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1922: s. 2.) Türk ordusunun Büyük Taarruz şehitlerinin ruhları için Padişah tarafından da 11 Eylül 1922 tarihinde Topkapı Sarayında mevlit okutturulmuştur. Şehitlerin ruhlarına ayrıca Fatihalar

okutulmuş ve Türk ordusunun muzafferiyeti için Allah'a dualar edilmiştir. (*Peyâm-ı Sabâh*, 12 Eylül 1922: s. 1; *Vakit*, 11 Eylül 1922: s. 2.) Cephe gerisindeki Türk ordusu da zaferleri kutlamak ve şehitlerin ruhları için mevlit okutturmuştur. Nitekim Afyonkarahisar'ın ele geçirilmesinin resmen tebliğ edildiği gün Konya Ereğli'deki Şeyh Şehabettin Türbesinde, Topçu İkinci Depo Alayı tarafından şehitlerin ruhları için bir mevlit okutulmuş, cemaate şeker ve şerbet dağıtılmıştır. (*Babalık*, 8 Eylül 1922: s. 2.) Türk ordusunun zaferi ve şehitlerin ruhları için yapılan dini etkinlikler hapishanelerdeki tutuklulara kadar yayılmıştı. Zafer haberlerini duyan Askeri hapishanedeki tutuklular 3 Eylül akşamı şehitlerin ruhları için mevlit okumuşlardı. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1922: s. 2.) *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 9 Eylül tarihli nüshasında bildirildiğine göre Ankara Mülkiye Hapishanesi'ndeki tutuklular da aralarında topladıkları parayla şehitlerin ruhları için bir mevlit okumuşlar ve Türk zaferleri için Allah'a şükürler etmişlerdi. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1922: s. 2.) Ülke dışındaki Türkler de yapılan çağrılara yanıt vermişlerdi. Birinci Dünya Savaşı sonrasında memleketi terketmek zorunda kalan İttihatçılardan Albay Nuri Bey, 15 Eylül 1922 tarihinde Berlin'de bir mevlit okutmuştur. Enver Paşa'nın hanımı Naciye Sultan'ın da katıldığı mevlide çok sayıda Müslüman vatandaş da iştirak etmiştir. Mevlit sonrasında Yunanlıların zulmüne uğramış muhtaç, şehit ve gazilerden arta kalanlar için para da toplanmıştı. (*Hilal-i Ahmer Arşivi*, 101:101.)

Türk ordularının zafer haberleri tüm memleket halkını sevince boğmuştu. Anadolu'dan Ankara'ya Türk ordusunu ve Başkumandanı'nı tebrik eden telgraflar yoğun bir şekilde gelmiştir. Ankara'ya gelen bu tebrik telgraflarında da din vurgusu öne çıkmıştır. 8 Eylül tarihinde Zonguldak Müdafaa-i Hukuk Reisi İbrahim, Mutasarrıf İhsan ve Belediye Reisi Hasan Fehmi Beyler imzasıyla Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya çekilen telgraf bu meyandadır. Telgrafta, Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben “Üç yüz milyon ümmet-i Muhammed isminizi ebediyen ve altı bin yıllık Türk tarihi sizi imân gibi kalbinde taşıyacağı” bildirilmiştir. Şehitlerin şu an Mustafa Kemal Paşa'ya ve Türk ordusuna dualar ettiği ifade edilmişti. Mustafa Kemal Paşa, bu savaşta elde ettiği zaferlerle Selahattin Eyyubi'ye benzetilmiş ve Müslümanların kurtarıcısı olarak anılabileceği yazılmıştır. (*Peyâm-ı Sabâh*, 12 Eylül 1922: s. 1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1922: s. 1.)

Fransız işgalindeki Antakya'dan Türkler adına Vehbizade Rasim imzasıyla çekilen tebrik telgrafında da “İnâyet-i Hak'la gazanfer ordumuzun fedâkârlığıyla” zaferlerin elde edildiği belirtilmişti. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1922: s. 2.) Anadolu'dan gelen telgraflarda dini temsilcilerin imzaları dikkat çekmekteydi. Bor kazasından Müftü Nail Efendi, yine Kayseri'den

gönderilen bir telgrafta Kayseri Müftüsünün imzaları yer almıştır. (*Hâkimiyyet-i Milliye*, 6 Eylül 1922: s. 2; *Hâkimiyyet-i Milliye*, 20 Eylül 1922: s. 2.) Savaş sürecinde zarar görenler için toplanan yardımlarda ise hacı, hoca, imam ve müftülere sıklıkla rastlanmıştır. Görüleceği üzere din adamları yalnızca Türk ordusunun zaferi ve şehitlerin ruhları için dualar ve mevlitler okumamışlardı, madden de ellerinden geleni yapmışlardı.

Büyük Taarruz sürecinde Türk ordusuna manevi yardımın yanı sıra maddi desteğin sağlanmasında da din kullanılmıştır. Yaralı askerlere veya şehitlerin ardında kalanlara yardım etmenin dini bir görev olduğu propagandası gerek savaş sürecinde gerekse savaşın hemen sonrasında sıklıkla kullanılmıştır. Bu meyanda *Hâkimiyyet-i Milliye* gazetesi ikinci sayfasının alt köşesindeki bir kutu içerisinde şu ibareleri yazmıştır: “Boynu Bükük Ma’sûmlar İçin, Ey Müslimân! Bizlere Allah’ın emâneti olan şehîd yavrularıyla öksüzleri mes’ûd eylemeye çalışan (Himâye-i Etfâl) Cem’iyyetine her türlü muâveneti yap ve senede iki lira vererek a’zâsından olmayı en mühîm vatanî ve millî vazîfelerinden sa’y ve amel et.” (*Hâkimiyyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1922: s. 2; *Hâkimiyyet-i Milliye*, 9 Eylül 1922: s. 2.) Gazete bu yazıyı sıklıkla tekrar ederek kamuoyunu yardıma teşvik etmiştir. *Sada-yı Hak* gazetesi de “Dindâşlarımıza” başlığıyla Müslümanlara yardım etmenin dini bir görev olduğunu hatırlatmıştı. (*Sada-yı Hak*, 30 Eylül 1922: s. 1.) Yine bu amaç için gazetelerde fetvalar dahi yayımlanmıştı. 29 Ağustos tarihli *Babalık* gazetesinde İskenderiye Şeyhümuallimlerinden Mehmet Ebu Akzal’a ait yayımlanan fetva bu meyandadır. Fetvaya göre Yunanlılara karşı savaşanlara veya yaralı gazilere yapılacak para yardımlarının kurban yerine geçeceği, onlara yapılacak mal, mülk ve zekâtın uygun olacağı ifade edilmişti. (*Babalık*, 29 Ağustos 1922: s. 1.) Yapılan bu yardım çağrıları Anadolu’nun dört bir yanında yanıt bulmuştu. Başta İstanbul halkı olmak üzere çok sayıda vatandaş nakdi ve ayni yardımlar yapmışlardır. (Üçüncü, 2010: 234-244)

2.2. İslam Dünyasının Dini Desteği

Türk basını, İslam dünyasından Türkler lehine gelen destekleri yoğun bir şekilde sayfalarına taşımıştır. Bununla, işgalcilere karşı mücadelede İslam dünyasının desteğinin alındığı izlenimi verilerek TBMM hükümetinin elinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Dünya Müslümanları üzerinde etkisi büyük din adamlarından Şeyh Ahmet El’şerif El’sünûsi tüm İslam dünyasında Türk davası lehinde kamuoyu oluşturanlardandı. Şeyh Sünusi, Milli Mücadele’ye daha başından beri sempati duymuş ve destek vermiş Trablusgarblı bir din adamıydı. 10 Temmuz 1922 tarihinde Türk ordusuna bayramını kutlayan bir tebrik telgrafi göndererek moral vermiştir. (*ATASE*, 1543-107: 1.) Büyük Taarruz’un başlamasıyla Şeyh Sünûsi’nin Türk ordusuna manevi desteği artarak devam

etmiştir. Sünûsi 3 Eylül'de Büyük Millet Meclisi'ne Türk zaferleri için bir tebrik telgrafı daha çekmiştir. Onun telgrafı Meclisin 13 Eylül tarihli oturumunda alkışlar eşliğinde okunmuştur. (*İkdâm*, 15 Eylül 1922: s. 1; *İstikbâl*, 17 Eylül 1922: s. 1; *Peyâm-ı Sabâh*, 18 Eylül 1922: s. 1; *Şark*, 8 Eylül 1922: s. 1; *Varlık*, 18 Eylül 1922: s. 4.) Önemine binaen telgrafı aynen veriyoruz:

“Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine

İslâmiyyetin müncîsi olan ordumuz avn-i Samedâni ile ihrâz eylediği zaferden dolayı, o kahramân ve azîz orduyu teşkil eden dilâverlerin babalarından ve kardeşlerinden müteşekkil olan Hey’et-i celîlerini tebrik ve işbu zaferlerin rûhâniyet-i Peygamberî ile temâdi edeceğini tebşîr ve te’yîdi hürmet eylerim efendim.

Ahmet El’şerif El’sünusi” (*Zabıt Ceridesi*, C. 23, 1960: s. 4; ATASE, 1548-21: 1.)

Sünûsi, Türk kamuoyunu Yunanlılara karşı mücadelede tek bir yumruk haline getirmek için Eylül ayının ikinci haftasında Anadolu’ya da gelmiştir. İlk olarak Adana’ya gitmiş, ardından Mersin’e geçmiştir. (*Babalık*, 15 Eylül 1922: s. 1; *Hâkimîyyet-i Milliye*, 14 Eylül 1922: s. 2; *Sada-yı Hak*, 29 Eylül 1922: s. 1; *Varlık*, 18 Eylül 1922: s. 4.) Türk davasına olan yakınlığı ve katkıları nedeniyle Anadolu’da gittiği her yerde valiler, kumandanlar ve binlerce halk tarafından çok sıcak bir şekilde karşılanmıştır. (*Babalık*, 15 Eylül 1922: s. 2.)

Büyük Taarruz öncesinde Yunanlıların İstanbul’u işgal girişimlerinde İslam dünyasından yükselen tepkiler de basında öne çıkarılmıştır. *Babalık* gazetesi 20 Ağustos tarihli nüshasında Afgan Sefiri Ahmet Han’ın Yunanlıların işgal teşebbüsü üzerine yaptığı beyanı sayfalarına taşımıştı. Ahmet Han, İstanbul’un İslam dünyası için çok önemli olduğunu şu cümlelerle ifade etmişti:

“Afganistan ahâlisi ahkâm-ı dîniyye-i İslâmiyye icâbınca bütün İslâm şehirlerine, meselâ Ankara, İstanbul, Tahran, Kabil’e ve diğer İslâm şehirlerine aynı ehemmiyeti verirler. Nazarlarında her Müslimân şehri birdir. Bunlardan birine gelen tehlike aynen kendi oturmakta oldukları şehre gelmiş addederler. Bunun için İstanbul ki dünyadaki bütün Müslimânların merkez-i mânevîyesidir, onun üzerine geleceği söylenen tehlike bütün İslâmları son derece müteessir edecektir. O kadar ki bu hâli şimdîye kadar âlem-i İslâm’a ve Müslimânların hukukuna yapılan tecâvüzlerin en büyüğü ve en müdhişi olarak telâkki eyleyeceklerdir. İstanbul, Düvel-i Müttefikânın taht-ı işgalinde oldukça bir mel’anetin hiçbir zaman Yunanlılar tarafından yapılmış olduğuna inanmayacaklardır.” (*Hâkimîyyet-i Milliye*, 13 Ağustos 1922: s.1; *Babalık*, 20 Ağustos 1922: s. 1.)

İran Sefiri Mümtazüddeve'nin bu meseledeki görüşleri ise *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 14 Ağustos tarihli nüshasında yayınlanmıştır. İran Sefiri, İstanbul'u işgal teşebbüsünün sadece Türkler ve "Türklerin gayet yakın dostu ve dindâşı olan İranlılar üzerinde değil dünyadaki bütün Müslimânlar ve Müslimân devletleri üzerinde meş'ûm bir te'sîr" yapacağını ifade etmişti. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Ağustos 1922: s. 1.)

İslam dünyasının Türkler lehinde hareketlerine bir başka örnek de Büyük Taarruz sonrasında İngilizlerle yaşanan İstanbul ve Boğazlar gerginliğinde verilmiştir. *Hâkimiyet-i Milliye*'nin 20 Eylül tarihli nüshasında bildirildiğine göre, İngilizler, İstanbul ve Boğazları Türklerle karşı korumak amacıyla Müslüman sömürgelerinden talep ettiği askerler için ret cevabı almıştır. Özellikle Hindistan Müslümanları bu isteğe sert bir tepkide bulunarak Türklerle karşı yapılacak savaşta 75 milyon Hintli Müslüman'ın İngilizlere düşman olacağı tehdidinde bulunmuşlardı. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1922: s. 1.)

20 Eylül 1922 tarihinde Hint Hilafet Komitesi Reisi Şonani'nin Ankara'ya gönderdiği mektup da önemlidir. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 10 Ekim tarihli nüshasında yayınlanan mektupta İzmir'e gelen bir İngiliz zırlı, Türkiye'ye savaş açılacağı endişesi doğurmuştur. Savaş açıldığı takdirde "Korkarım ki milyonlarca Hintli, kitle hâlinde hücum hazırlanmakta olup Türk kardeşlerine yardım için gönüllü gidecekler ve İslâm'ın şerefini muhâfaza eyleyeceği" bildirilmiştir. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Ekim 1922: s. 2; *İstikbâl*, 11 Ekim 1922: s. 1; *İstikbâl*, 23 Ekim 1922: s. 1.)

Türk basını İslam dünyasının Türkler lehinde birleştiklerini ispat etme adına zaferlerin onları nasıl heyecanlandığını ve sevinç içerisinde bıraktığını gösterme çabasına da girmiştir. Ülkede yapılan sevinç gösterilerine İslam Devletlerinin temsilcilerinden Afgan Sefiri Sultan Ahmet Han, İran Sefiri Mümtazüddeve İsmail Han ve Azerbaycan Sefiri İbrahim Abilov Beylerin de hazır bulunmaları basında vurgulanmıştır. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Eylül 1922: s. 2.) Türkiye dışındaki İslam coğrafyasında yapılan sevinçler de Türk basınında genişçe yer almıştı. Basında belirtildiğine göre sevinç gösterileri İslam dünyasının en ücra köşelerine kadar yayılmıştı. (*İkdâm*, 6 Eylül 1922: s. 2; *İstikbâl*, 9 Ekim 1922: s. 1; *İstikbâl*, 10 Ekim 1922: s. 1.) 12 Eylül tarihli Berlin telsizinin bildirdiğine göre Hindistan'da Kalküta'nın tüm sokakları bayraklarla donatılmış ve her yerde "Yaşasın Mustafa Kemal Paşa" sesleri yükselmiştir. Bütün camilerde Türk ordusunun zaferleri için dualar edilmişti. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1922: s. 3; *İstikbâl*, 15 Eylül 1922: s. 1.) Beyrut'ta da Türk zaferleri karşısında büyük sevinç yaşanmıştı. Camilerde Kur'anlar ve mevlitler okutulmuştu. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Eylül 1922: s. 1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Eylül 1922: s. 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Ekim 1922: s. 4.) Tebriz ve

Nahçıvan'daki Müslümanlar arasında da Türk zaferi büyük sevinç gösterilerine neden olmuştu. (*İstikbâl*, 17 Ekim 1922: s. 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Eylül 1922: s. 2) Sofya'da da Eylülün ilk günlerinde Türk ordusu lehine sevinç gösterileri yapılmış, Banyabaşı Cami'inde kılınan Cuma namazından sonra Baş Müftülük Anadolu'da şehit olanların ruhlarına mevlit okutmuştur. Yine hatib Hafız Mehmet Efendi, güzel bir Türkçe dua ederek İslam'ın geleceği için çarpışan Türk ordusuna yardım istemişti. (*İkdâm*, 16 Eylül 1922: s. 1.)

Türk Zaferi nedeniyle İslam dünyasından Ankara'ya çok sayıda tebrik telgrafi gönderilmiştir. Hint Hilafet Komitesi çektiği telgrafta Türk ordusunun Afyonkarahisar'ı geri almasını kutlamış ve zafer için tüm Hindistan'da dualar edildiğini bildirmişti. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No 602, s. 1.) Beyrut Gençler Cemiyeti Reisi Abdul Nekdar'ın gönderdiği tebrik telgrafında ise “*Hâdise-i manzara mücâhidlerimizin muzafferyât-ı imâniyyesinden dolayı İslâmiyyet nâmına arz-ı ta'zimât ve tebrikât eder. Mütemâdî muvaffakiyyeti eltâf-ı Sübhâniyyeden istid'â' eylesiz.*” ibareleri yer almıştır. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1922: s. 2.) Yine Beyrut Kadısı ve Meclis üyelerinden de bu anlamda başka telgraflar gelmiştir. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ekim 1922: s. 1.) Ali Fahri Paşa imzasıyla Mısır'dan Mustafa Kemal Paşa'ya çekilen telgrafta ise halkın sevinç içinde olduğu belirtilmiş, üç yüz milyon Müslüman'ın tebriki Mustafa Kemal Paşa'ya iletilmiştir. (*Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1922: s. 2.)

İslam dünyası, Büyük Taarruz sürecinde Türk ordusuna, maddi destek de sağlamıştır. Hindistan, Afganistan, Mısır, Suriye, Irak gibi yerlerden çok miktarda nakdi ve ayni yardımlar yapılmıştır. Türk basını bu yardımları sayfalarına taşıyarak dünya kamuoyuna mesaj vermiştir. (Üçüncü, 2010: 245-250.)

Basında, Türklerin yalnız olmadığı ve tüm İslam dünyası tarafından desteklendiği izlenimi çabaları Batı'da olumlu sonuçlar doğurmuştur. Anadolu Ajansı'nın 23 Eylül'de bildirdiğine göre Londra'da çıkan *Morning Post* gazetesi Türkiye'nin yalnız bir hükümet olmadığını, İslam dünyasının temsilcisi bulunduğunu yazmıştı. (*Varlık*, 25 Eylül 1922: s. 4.) General Townshend ise Türklerin İslam coğrafyasında oldukça önemli bir pozisyonda bulunduğunu, büyük bir “*İslam İmparatoru*” olan İngiltere'nin ona karşı siyasetini, olumlu yönde değiştirmesini çeşitli platformlarda dile getirmiştir. (*Babalık*, 24 Temmuz 1922: s. 1; *Varlık*, 31 Temmuz 1922: s. 1.)

Sonuç

TBMM, Büyük Taarruz'da halkın tam olarak desteğini alabilmek için din olgusunu iyi bir şekilde kullanmıştır. Gerek doğrudan gerekse Müftülük

vasıtasıyla ordunun zaferi için camilerde, tekke ve dergâhlarda dua, Buhârî-i Şerîf ve mevlitler okutulmasını istemiştir. Halkın dini duygularının okşanmasında Türk basını çok önemli rol oynamıştır. Mücadelenin İslam'ın Hıristiyanlığa karşı bir savaşı olduğu ve tamamen Allah için yapıldığı imajı verilmiştir. İslami duyguları kuvvetli olan Türk halkı bunlara tamamen katılmış ve Türk ordusundan manevi desteğini esirgememiştir. Cami, tekke, dergâh gibi dini mabetlerde Kur'an-ı Kerim, Buhârî-i Şerîf ve mevlitler okutmuşlar, Türk ordusunun zaferi için tüm samimiyetleriyle dualar etmişlerdir. Türk halkı kutsal bir gaye olarak gördüğü bu savaş için maddi desteğini de esirgememiştir.

Basın, Büyük Taarruz sürecinde İslam dünyasının desteğinin alınması için de çaba harcamıştır. Büyük Taarruz'un sadece Türkler için değil 300 milyon Müslüman'ın kurtuluşu amacıyla yapıldığı belirtilmiştir. İslam dünyasından bu anlamda gelen siyasi, maddi ve dini destekleri sayfalarına taşıyarak Türkiye'nin gücünü Batı'ya karşı kuvvetlendirmiştir. Zira Batı, Türkiye'nin yalnız olmadığını, arkasında koca bir İslam dünyası bulunduğunu kabul etmiştir. Bu stratejiyle İslam dünyasından maddi ve manevi destek sağlandığı gibi, başta İngilizler olmak üzere İtilaf Devletleri'ne karşı önemli bir koz da elde edilmiştir.

Din olgusunun kullanılması sayesinde Türkiye ve yurt dışındaki Türklerin yanı sıra tüm dünya Müslümanlarına ulaşılmıştır. Her şeyden önce gerek ülkede gerekse dış dünyada yapılan dualar ve okunan Kur'an sayesinde Büyük Taarruz'un başarıya ulaşmasına manevi destek verilmiştir. Bunun yanı sıra dini duygularla hareket edilerek Türk ordusu için büyük miktarlarda nakdi ve ayni yardımlar toplanmıştır. İslam dünyasının Büyük Taarruz'a ilgi ve desteği ise İtilaf Devletleri'ne karşı yapılan mücadelede çok önemli bir denge unsuru yapılmıştır.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

ATASE İSH, Kutu: 1543, Gömlek: 107, Belge: 1.

ATASE İSH, Kutu: 1548, Gömlek: 21, Belge: 1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih: 27/8/1922, Fon Kodu: 51..0.0.0, Yer No:7.64..23.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih: 28/8/1922, Fon Kodu: 51..0.0.0, Yer No: 13.113.51.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih: 28/8/1922, Fon Kodu:51..0.0.0, Yer No:2.1..9.1.

Hilal-i Ahmer Arşivi, Kutu No: 101, Belge No: 101.

Gazete Makaleleri

Açıksöz, 13 Eylül 1922 No: 579.

Akagündüz “İlk Tebessüm”, *Açıksöz*, 4 Eylül 1922, No: 572.

Anadolu’da Ortodoksluk Sadâsı, 22 Temmuz 1922, No: 1.

Anadolu’da Ortodoksluk Sadâsı, 12 Ağustos 1922, No: 3.

Anadolu’da Ortodoksluk Sadâsı, 9 Eylül 1922, No: 7.

Babalık, 24 Temmuz 1338/24 Temmuz 1922, No: 951.

Babalık, 15 Ağustos 1338/15 Ağustos 1922, No: 965.

Babalık, 16 Ağustos 1338/16 Ağustos 1922, No: 966.

Babalık, 20 Ağustos 1338/20 Ağustos 1922, No: 969.

Babalık, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 976.

Babalık, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 977.

Babalık, 6 Eylül 1338/6 Eylül 1922, No: 984.

Babalık, 8 Eylül 1338/8 Eylül 1922, No: 986.

Babalık, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987.

Babalık, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989.

Babalık, 15 Eylül 1338/15 Eylül 1922, No: 992.

Babalık, 19 Eylül 1338/19 Eylül 1922, No: 995.

Babalık, 21 Eylül 1338/21 Eylül 1922, No: 997.

Babalık, 22 Eylül 1338/22 Eylül 1922, No: 998.

Hâkimiyyet-i Milliye, 2 Ağustos 1338/2 Ağustos 1922, No:572.

Hâkimiyyet-i Milliye, 13 Ağustos 1338, 13 Ağustos 1922, No: 578.

Hâkimiyyet-i Milliye, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No: 579.

- Hâkimiyyet-i Milliye*, 18 Ağustos 1338/18 Ağustos 1922, No: 583.
Hâkimiyyet-i Milliye, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No: 590.
Hâkimiyyet-i Milliye, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No: 592.
Hâkimiyyet-i Milliye, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No: 594.
Hâkimiyyet-i Milliye, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 595.
Hâkimiyyet-i Milliye, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 596.
Hâkimiyyet-i Milliye, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 597.
Hâkimiyyet-i Milliye, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 598.
Hâkimiyyet-i Milliye, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 600.
Hâkimiyyet-i Milliye, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No: 602.
Hâkimiyyet-i Milliye, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No: 603.
Hâkimiyyet-i Milliye, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 604.
Hâkimiyyet-i Milliye, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 605.
Hâkimiyyet-i Milliye, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No: 607.
Hâkimiyyet-i Milliye, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 607.
Hâkimiyyet-i Milliye, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No: 608.
Hâkimiyyet-i Milliye, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 612.
Hâkimiyyet-i Milliye, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No: 613.
Hâkimiyyet-i Milliye, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No: 614.
Hâkimiyyet-i Milliye, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No: 621.
Hâkimiyyet-i Milliye, 1 Teşrin-i Evvel/ 1 Ekim 1922, No: 622.
Hâkimiyyet-i Milliye, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No: 625.
Hâkimiyyet-i Milliye, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No: 630.
İkdâm, 16 Ağustos 1338/ 16 Ağustos 1922, No:9127.
İkdâm, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:9138.
İkdâm, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 9148.
İkdâm, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No: 9157.

- İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No: 9158.
- İstikbâl*, 2 Ağustos 1338/2 Ağustos 1922, No: 676.
- İstikbâl*, 21 Ağustos 1338/21 Ağustos 1922, No: 689.
- İstikbâl*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 704.
- İstikbâl*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 708.
- İstikbâl*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 712.
- İstikbâl*, 9 Teşrin-i Evvel 1338/ 9 Ekim 1922, No: 731.
- İstikbâl*, 10 Teşrin-i Evvel 1338/ 10 Ekim 1922, No: 732.
- İstikbâl*, 11 Teşrin-i Evvel 1338/ 11 Ekim 1922, No: 733.
- İstikbâl*, 17 Teşrin-i Evvel 1338/ 17 Ekim 1922, No: 738.
- İstikbâl*, 23 Teşrin-i Evvel 1338/ 23 Ekim 1922, No: 743.
- Küçük Mecmua*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, S. 15, s.16-17.
- NURÎ, Abdülmecid, “Hi Aliülfelah”, *Açıksöz*, 28 Ağustos 1922, No: 566.
- Peyâm-ı Sabâh*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, Peyâm No: 1354, Sabâh No:11784.
- Peyâm-ı Sabâh*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, Peyâm No: 1360, Sabâh No:11790.
- REŞAD, Ekrem, “Üç Yüz Milyon” *Babalık*, 24 Eylül 1922No: 999.
- Sada-yı Hak*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:30.
- Sada-yı Hak*, 30 Eylül 1338/ 30 Eylül 1922, No:31.
- Sebilürreşâd*, 31 Ağustos 1922, No: 515.
- Sebilürreşâd*, 7 Eylül 1922, No: 516.
- SEVÜK, İsmail, “İlerleyen Orduya”, *Açıksöz*, 28 Ağustos 1922, No: 566.
- Şark*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:1220.
- ŞERİF, Mehmed, “Konya’da Gördüğüm Kudsi ve Şahkar Manzara(.)” *Babalık*, 6 Eylül 1922, No: 984.
- TAHSİN, “Âlem-i İstiklal-1-”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Eylül 1922, No: 617.
- Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No: 1698.

Vakit, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No: 1699.

Vakit, 9 Eylül 1338 / 9 Eylül 1922, No: 1702.

Vakit, 11 Eylül 1338 / 11 Eylül 1922, No: 1704.

Varlık, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 69.

Varlık, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 78.

Varlık, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 80.

Varlık, 25 Eylül 1338/25 Eylül 1922, No: 82.

Diğer Yayınlar

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.23, TBMM Yayınları, Ankara 1960.

ÜÇÜNCÜ, Uğur, *Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz*, Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).